

Γ. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 2^Ο ΑΙΩΝΑ

9. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1932

► Μέρες του '36 (1972)
Θόδωρος Αγγελόπουλος

Μπακάλης Κώστας
history-logotexnia.blogspot.com

Το κείμενο του σχολικού βιβλίου με πλαгиότιτλους

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έφτασε στην Ελλάδα σε μία εποχή «ευημερίας». Η «ευημερία» σήμαινε ότι η εμπιστοσύνη των Ελλήνων σε ένα καλύτερο οικονομικά μέλλον είχε αποκατασταθεί, οι σκοτεινές εποχές της δεκαετίας του 1920 έδειχναν να απομακρύνονται, οι πληγές έκλειναν, η φτώχεια περιοριζόταν και το ελληνικό κράτος έδειχνε να σχεδιάζει το μέλλον με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία.

Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την κρίση εξάντλησαν τα αποθέματα της χώρας σε χρυσό και συνάλλαγμα. Την άνοιξη του 1932, όμως, η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να αποφύγει την αναστολή της μετατρεψιμότητας του εθνικού νομίσματος, καθώς και την αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων. Έτσι εγκαινιάστηκε μια περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα στις εξωτερικές συναλλαγές, και μια πολιτική προστατευτισμού, με σκοπό την αυτάρκεια της χώρας. Η Ελλάδα μπήκε με τη σειρά της στο χώρο της κλειστής οικονομίας, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες.

Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού «κλήρινγκ». Οι διεθνείς συναλλαγές δεν γίνονταν, δηλαδή, με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

Η κρίση φτάνει στην Ελλάδα σε περίοδο ευημερίας

Άνοιξη '32 : πτώχευση

Κρατικός παρεμβατισμός στην οικονομία

Η μέθοδος διακανονισμού «κλήρινγκ»

Πηγή: <http://www.venetokleio.gr>

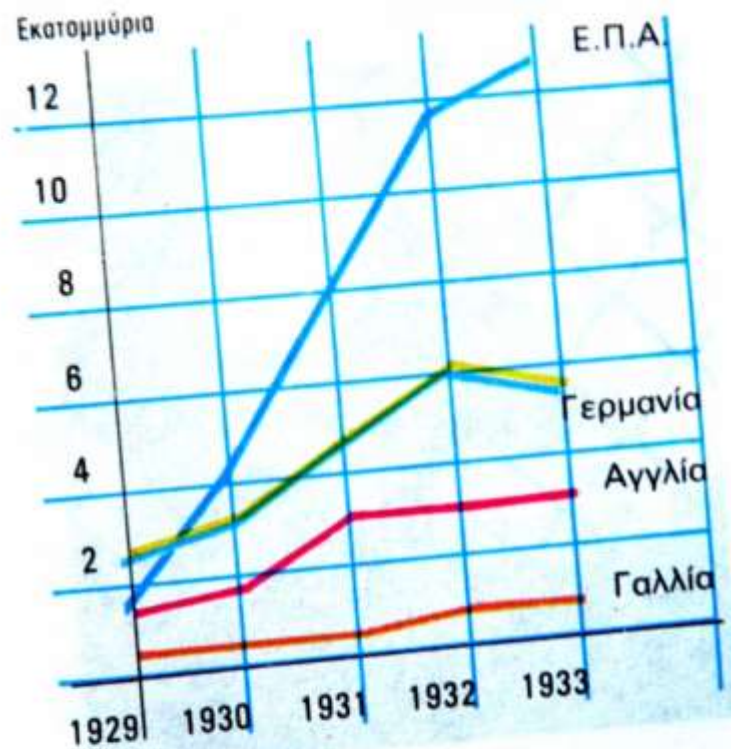

Οι πιο σημαντικές επιπτώσεις, όμως, αυτών των εξελίξεων βρίσκονταν στο πολιτικό πεδίο. Τα ισχυρά συγκεντρωτικά κράτη που αναδείχθηκαν μέσα απ' αυτές τις διαδικασίες, προκαλούσαν την ανάδειξη και την κυριαρχία ολοκληρωτικών κινημάτων και καθεστώτων σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Καθώς προχωρούσε η δεκαετία της κρίσης, η δεκαετία του 1930, ολοένα και περισσότερα κράτη αποκτούσαν δικτατορικά ή φασιστικά καθεστώτα. Η Ελλάδα δεν ξέφυγε από το γενικό κανόνα. Στις 4 Αυγούστου του 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς, με την ανοχή του παλατιού, προχώρησε στην κατάλυση του κοινοβουλευτικού καθεστώτος και στην επιβολή δικτατορίας.

Οι πολιτικές
επιπτώσεις της κρίσης

Η δικτατορία της 4^{ης}
Αυγούστου 1936

■ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1932

ανεργία

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έφτασε στην Ελλάδα σε μία εποχή «ευημερίας».

Η «ευημερία» σήμαινε:

ότι η εμπιστοσύνη των
Ελλήνων σε ένα καλύτερο
οικονομικά μέλλον είχε
αποκατασταθεί,

οι σκοτεινές εποχές της
δεκαετίας του 1920
έδειχναν να
απομακρύνονται,

οι πληγές έκλειναν,

η φτώχεια περιοριζόταν

και το ελληνικό κράτος
έδειχνε να σχεδιάζει το
μέλλον με μεγαλύτερη
αυτοπεποίθηση και
αισιοδοξία.

ΠΤΩΧΕΥΣΗ 1932

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΣΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

▣ Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να **αποτρέψει** την κρίση
✓ **εξάντλησαν** τα **αποθέματα** της χώρας σε **χρυσό** και **συνάλλαγμα**.

Την **άνοιξη** του 1932, όμως, η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να **αποφύγει**:

1. την **αναστολή** της **μετατρεψιμότητας** του **εθνικού νομίσματος**,
2. καθώς και την **αναστολή** **εξυπηρέτησης** των **εξωτερικών δανείων**.

ΠΤΩΧΕΥΣΗ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΣΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

▣ Έτσι εγκαινιάστηκε:
✓ μια **περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού** στα οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα στις εξωτερικές συναλλαγές,
✓ και μια **πολιτική προστατευτισμού**,
➔ με σκοπό την **αυτάρκεια** της χώρας.

▣ Η Ελλάδα μπήκε με τη σειρά της στο χώρο της **κλειστής οικονομίας**, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν:
✓ περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες
✓ παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες.

«κλήρικ»

Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού «κλήρικ».

Οι διεθνείς συναλλαγές

❑ δεν γίνονταν, δηλαδή, με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα

❑ αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες

- που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα

- και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών,

- στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών.

Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή,

▣ πέρα από τα αρνητικά,

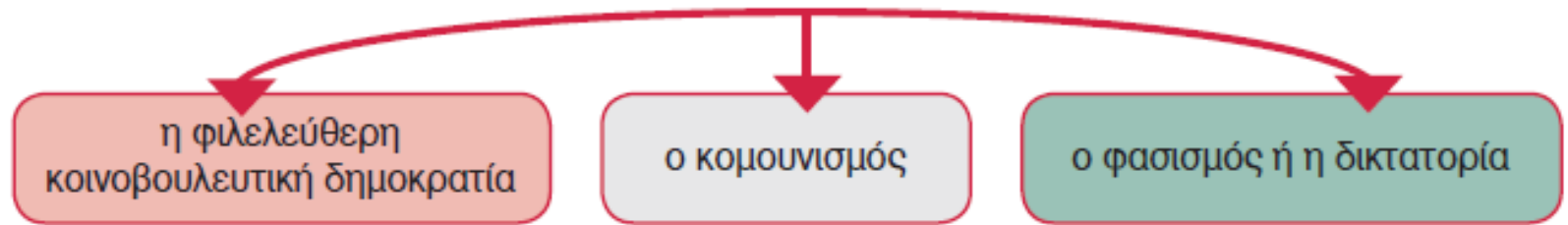
▣ είχε και θετικά στοιχεία.

ΠΤΩΧΕΥΣΗ 1932

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ

Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Οκτωβριανή Επανάσταση, στα ευρωπαϊκά κράτη (πολλά από αυτά ήταν νέα) η πολιτική κατάσταση δεν είναι καθόλου σταθερή. Στην Ευρώπη διαμορφώνονται τρία πολιτικά συστήματα:

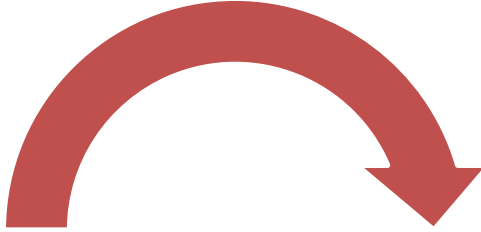

▲ Πίνακα του Ρίχαρντ Έλτσε με τίτλο **"η Αναμονή"** (*Die Erwartung*). Ο πίνακας αποτύπωνε με τέλειο τρόπο το αναδυόμενο κλίμα ανησυχίας και ανασφάλειας που εξαπλώθηκε σα νέφος κατά τη διάρκεια της Δεκαετίας του 30 - ένα νέφος που συμπυκνώθηκε, τελικά, στην πύρινη λάβα του πολέμου.

Οι πιο σημαντικές επιπτώσεις, όμως, αυτών των εξελίξεων βρίσκονταν στο πολιτικό πεδίο.

❑ Τα **ισχυρά συγκεντρωτικά κράτη**

➤ που αναδείχθηκαν μέσα απ' αυτές τις διαδικασίες,

☠ προκαλούσαν την ανάδειξη και την κυριαρχία **ολοκληρωτικών κινήματων** και καθεστώτων σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη.

❑ Καθώς προχωρούσε η δεκαετία της κρίσης, η δεκαετία του 1930, ολοένα και περισσότερα κράτη αποκτούσαν ☠ **δικτατορικά ή ☠ φασιστικά καθεστώτα.**

Η Ελλάδα δεν ξέφυγε από το γενικό κανόνα.

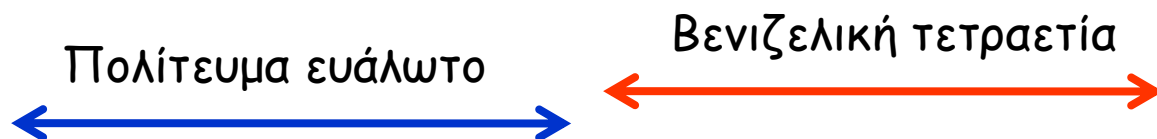
❑ Στις 4 **Αυγούστου** του 1936 ο **Ιωάννης Μεταξάς**,

➤ με την ανοχή του παλατιού,

☠ προχώρησε στην **κατάλυση** του **κοινοβουλευτικού καθεστώτος**

☠ και στην **επιβολή δικτατορίας.**

1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

↓
Ανακήρυξη
Αβασίλευτης
Δημοκρατίας

↓
Εκλογή κόμματος
Φιλελευθέρων

↓
Ελληνοτουρκικό
Σύμφωνο Φιλίας

↓
Λαϊκό
Κόμμα στην
εξουσία

↓
Δικτατορία
Μεταξά

Α' περίοδος
Αβασίλευτης
Δημοκρατίας
1821-1832

Β' περίοδος
Αβασίλευτης
Δημοκρατίας
1924-1935

Γ' περίοδος
Αβασίλευτης
Δημοκρατίας
1974 έως σήμερα

► Προπαγανδιστικές
εκδηλώσεις της δικτατορίας της
4ης Αυγούστου.

► Προπαγανδιστική φωτογραφία με το δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά να χαιρετάει το χάρτη της Ελλάδας. 1939.

Οι αντικοινοβουλευτικές απόψεις του Ιωάννη Μεταξά

[...] Συνεπώς δι' ημάς τους Έλληνες, το πρόβλημα δεν είναι πώς θα μείνωμεν εις τον κοινοβουλευτισμόν, αλλά διά ποίας θύρας θα εξέλθωμεν εξ αυτού. Διά της θύρας του κομμουνισμού ή διά της θύρας του εθνικού κράτους [...]. Συνέντευξη στην εφημερίδα Καθημερινή, 6 Ιανουαρίου 1934. Πηγή: Σπ. Λιναρδάτος, Η 4η Αυγούστου (1967), σ. 11.

1922

άνοδος του Μπενίτο Μουσολίνι στην εξουσία

1929

παγκόσμια οικονομική κρίση

1933

άνοδος του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία

1936

επιβολή Δικτατορίας στην Ελλάδα, από τον Ι. Μεταξά

▲ Ο Γιώργος Αρμένης στην ταινία «Το λιβάδι που δακρύζει»

Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει,
πατέρα,
γιατί λάμπει ο ήλιος έτσι γιατί φέγγει έτσι η
μέρα;

Γιατί σαν αυτή, παιδί μου, την ημέρα τη
χρυσή
που τη χαίρεσαι και συ
στέρεψε το μαύρο δάκρυ
κλείδανε πολλές πληγές,
αψηλώσανε τα στάχυα
κι ένα γύρω όλα τα βράχια
εχινήκαν ανθοβούνια και χρυσοπηγές.

Μιαν ημέρα σαν ετούτη
την ολόφωτη κι ωραία
ξεδιπλώθηκε και πάλι η θαλάσσια μας Σημαία
που 'χει τ' ουρανού το χρώμα
και σκεπάζει τ' άγιο χώμα
που ελεύθερος πατάς.

Κι έτσι με χαρά κι ελπίδα
για μιαν ένδοξη Πατρίδα
η Σημαία κυματίζει μ' ένα Ταν ή επί Τας!

Μια και μιλάμε για φασιστική προπαγάνδα, δεν θα μπορούσε να λείπει από αυτήν ο Γκαίμπελς. Εδώ τον βλέπουμε σε μια βουκολική φωτογραφία, όπου αυτός και η γυναίκα του βρίσκονται δίπλα σε ένα μικρό τσολιαδάκι και έναν έλληνα βοσκό που παίζει φλογέρα...

- Παρατηρώ το χάρτη κι αναφέρω τα κράτη με ναζιστικό, φασιστικό ή δικτατορικό καθεστώς.

ΠΗΓΕΣ

ΘΕΜΑ 1

➡ Συνθέτοντας τις πληροφορίες του σχολικού σας βιβλίου με αυτές του παραθέματος να δείξετε:

α) Τους λόγους που οδήγησαν την ελληνική οικονομία στην κρίση του 1932

β) Τις αντιδράσεις της ελληνικής κυβέρνησης

[Τα κρίσιμα χρόνια 1928 – 1932]

(...) Την εξεταζόμενη τετραετία (1928-1932) στο μεγαλύτερο διάστημά της, με εξαίρεση το 1932, σύμφωνα πάντοτε με τις προηγούμενες έρευνες, οι δείκτες της αγροτικής παραγωγής σε αξία και όγκο χαρακτηρίζονται από μια φθίνουσα τάση. ○ συνδυασμός της πτώσης των τιμών των αγροτικών προϊόντων, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης του 1929, με τις κακές αγροτικές σοδειές της περιόδου 1929-1931, συνιστούν ένα καταλυτικό στοιχείο για την υποχώρηση της ελληνικής γεωργίας με τα επακόλουθα αρνητικά κοινωνικά αποτελέσματα και την περιορισμένη συμβολή της στην όλη αναπτυξιακή προσπάθεια. Τα μεγάλα έργα στην ύπαιθρο δεν μπορούν να αποδώσουν ακόμη, ενώ δημιουργούν πρόσθετα προβλήματα στην εξισορρόπηση του εξωτερικού ισοζυγίου και διαταραχές στη νομισματική ισορροπία, όταν την ίδια στιγμή οι πρακτικές και η συμπεριφορά του τραπεζικού συστήματος στην αγροτική περιφέρεια οδηγούν τους αγρότες στην υπερχρέωση.

○ βιομηχανικός τομέας φαίνεται να κινείται κατά διαφορετικό τρόπο. Κάτω από το καθεστώς του υψηλού προστατευτισμού, της στροφής του τραπεζικού κεφαλαίου στη βιομηχανία και τη μεγάλη συμπίεση του κόστους εργασίας, διακρίνεται από μια σταθερή άνοδο.(...)

Στα χρόνια της μεγάλης οικονομικής κρίσης και ιδιαίτερα την περίοδο 1929-1932, οι τιμές πέφτουν στην Ελλάδα πολύ λιγότερο σε σχέση με ό τι συμβαίνει στις υπόλοιπες χώρες. αυτή η αντοχή που επέδειξε η ελληνική οικονομία απέναντι στα αρνητικά αποτελέσματα της διεθνούς κρίσης ευνοεί τη νομισματική αποσταθεροποίηση, καθώς

υπερτιμάται η δραχμή απέναντι στα ξένα νομίσματα. Θα είναι ακριβώς τον Σεπτέμβριο του 1931, όταν η Αγγλία θα αποσυνδέσει τη λίρα από το χρυσό, αφήνοντας έτσι εκτεθειμένη την ελληνική δραχμή που ήταν προσδεμένη στο χρυσό μέσω της αγγλικής λίρας. Οι προσπάθειες του Ξλ. Βενιζέλου να διατηρήσει σταθερή τη δραχμή με όσα συναλλαγματικά αποθέματα διέθετε η Τράπεζα της Ελλάδος και με την προσφυγή στο ξένο δανεισμό, αποτυγχάνουν και με τον αναγκαστικό Νόμο της 28ης Σεπτεμβρίου 1931 αίρεται *de facto* η σταθεροποίηση της δραχμής για να επικυρωθεί κατόπιν με το Νόμο 5422 της 26ης Απριλίου 1932, με τον οποίο καταργείται το σύστημα κανόνος συναλλάγματος χρυσού και επανέρχεται το σύστημα της αναγκαστικής κυκλοφορίας. Ενώ λίγες ημέρες αργότερα, την 1η Μαΐου 1932, η κυβέρνηση θα κηρύξει χρεοστάσιο. Η Ελλάδα δεν μπορούσε πλέον να πληρώσει τα χρέη και τους τόκους της.

**Πηγή: Απόσπασμα από δημοσίευμα του Θανάση Καλαφάτη,
Επίκουρου καθηγητή του Πανεπιστημίου Πειραιώς στην Καθημερινή**
http://www.kathimerini.gr/4Dcgi/4dcgi/ w_articles_kathglobal_8_21/03/2004_1282646

<http://blogs.sch.gr/geoalexio>

ΘΕΜΑ 2

Οι επιπτώσεις της ύφεσης στην καπνοκαλλιέργεια

«Καθώς δύο μόνον εμπορεύματα, ο καπνός και η σταφίδα, αποτελούσαν το 60–70% των συνολικών εξαγωγών, οι αποδόσεις τους επηρέαζαν σε μεγάλο βαθμό το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας. Μετά το 1929 κανένα τους δεν πήγαινε καλά και τα εξαγωγικά έσοδα μειώνονταν σταθερά μέχρι το 1933. Πιο εντυπωσιακή ήταν η κατακόρυφη πτώση στις πωλήσεις καπνού, καθώς οι Γερμανοί έμποροι, που επλήγησαν από την απότομη ύφεση στη χώρα τους, εξάντλησαν τα αποθέματά τους και μείωσαν τις νέες παραγγελίες. Μεταξύ 1929–1932 υποδιπλασιάστηκαν τα δραχμικά έσοδα από τις εξαγωγές καπνού. Καθώς ο καπνός δεν ήταν απλώς για την Ελλάδα η σημαντικότερη πηγή εξαγωγικών και φορολογικών εσόδων, αλλά επίσης είχε ζωτική πολιτική σημασία (αφού η βόρεια Ελλάδα ήταν από τους κυριότερους υποστηρικτές των Φιλελευθέρων), πρέπει να δούμε λεπτομερώς πώς έπληξε την οικονομία του καπνού η εξαγωγική κρίση και πώς επηρέασε τις διάφορες ομάδες που συμμετείχαν σ' αυτήν: το κράτος, τους παραγωγούς, τους εμπόρους και τους καπνεργάτες».

Mark Mazower, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2002, σ. 160.

➡ Ποιες υπήρξαν, σύμφωνα με το παράθεμα, οι συνέπειες της ύφεσης στην καπνοκαλλιέργεια;